Χ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΗ ΣΥΝΑΞΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ (1987)

Η Σύναξη βρίσκεται 5 χιλιόμετρα ανατολικά της Μαρωνείας, στους πρόποδες του βραχώδους βουνού του Αγίου Γεωργίου με την παλιά προ-περσική ακρόπολη, που τελευταία ο Δ. Τριαντάφυλλος εταύτισε με την ομηρική Ισμάρα[1], την πόλη των Κικόνων, όπου ο Οδυσσέας συναντήθηκε με το μυθικό Μάρωνα.

Στη θέση λοιπόν αυτή το λεγόμενο ρέμα της Σύναξης, ανάμεσα στο βουνό του Αγίου Γεωργίου και στον ορεινό όγκο του Σαρή Καγιά, διαπλατύνεται σχηματίζοντας έως τη θάλασσα, κατάφυτο από ελαιόδενδρα αυλώνα (Εικ. 1). Στο κέντρο του αυλώνα αυτού ανάμεσα σε χοντρά πουρνάρια, σωρολίθια και θεμέλια τοίχων η αρχαιολογική σκαπάνη, φέτος ήταν η τρίτη στη σειρά ανασκαφική περίοδος[2], έφερε στο φως τα ερείπια μεγάλης τρίκλιτης παλαιοχριστιανικής βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος, του οποίου οι στενές πλευρές είναι αψιδωτές (Σχ. 1), όπως και σε άλλες βασιλικές στη Δωδώνη π.χ., στην Παραμυθιά της Ηπείρου και στο Arapaj κοντά στο Δυρράχιο της Αλβανίας[3]. Το σχήμα των εκκλησιών με αυτή την ιδιομορφία σχετίζεται βέβαια με τον τύπο της βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος, διατηρεί όμως και κάποια σχέση με τα υστερορωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά υπόγεια και υπέργεια ταφικά τρίκογχα και με τις τρίκογχες βασιλικές, όπως είναι η βασιλική στην Ερμούπολη της Αιγύπτου, η βασιλική της Κνωσσού στην Κρήτη και άλλα μνημεία[4].

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της βασιλικής στη Σύναξη είναι ότι ολόκληρο το ανατολικό τμήμα της είναι καμωμένο με εργασμένα μάρμαρα, τοποθετημένα σε στρώσεις, οι οποίες πατάνε σε κτιστή υποθεμελίωση (Εικ. 2). Οι άλλοι τοίχοι της βασιλικής είναι κτισμένοι με αργολιθοδομή και παρέμβλητες ζώνες πλινθοδομής, τοιχοδομία χαρακτηριστική της εποχής του Ιουστινιανού.

Προσκολλημένο στη βόρεια πλευρά του νάρθηκα βρέθηκε φέτος παρεκκλήσι (Σχ. 2), του οποίου το πολύχρωμο ψηφιδωτό δάπεδο σώθηκε κατά ένα μεγάλο τμήμα: στο

1. Δ. Τριαντάφυλλος, Θρακικά Χρονικά 41, 1986, 57-60.

2. Την εκκλησία στη Σύναξη πρώτος ενετόπισε ο Γ. Μπακαλάκης, Προανασκαφικές έρευνες στη Θράκη (1958) 100. Πρβλ. Ε. Τσιμπίδης-Πεντάζος, ΠΑΕ 1971, 100. D Pallas, Les Monuments paléochrétiens de Grèce découverts de 1959 á 1973, (1977) 131. Λεπτομερείς εκθέσεις των ανασκαφών στα ΠΑΕ 1985, 1986, 1987.

3. Γ. Σωτηρίου, ΑΕ 1929, 203-5. S. Hidri, Iliria 1986/1, 329-335.

4. Τελευταία A.H.S. Megaw, A Cemetery Church with trefoil Sanctuary in Crete, Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συμποσίου Χριστιανικής Αρχαιολογίας, 1980, (1984) 321 κ.ε. Πρβλ. Α. Ορλάνδος, Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης (1952) 213 κ.ε.

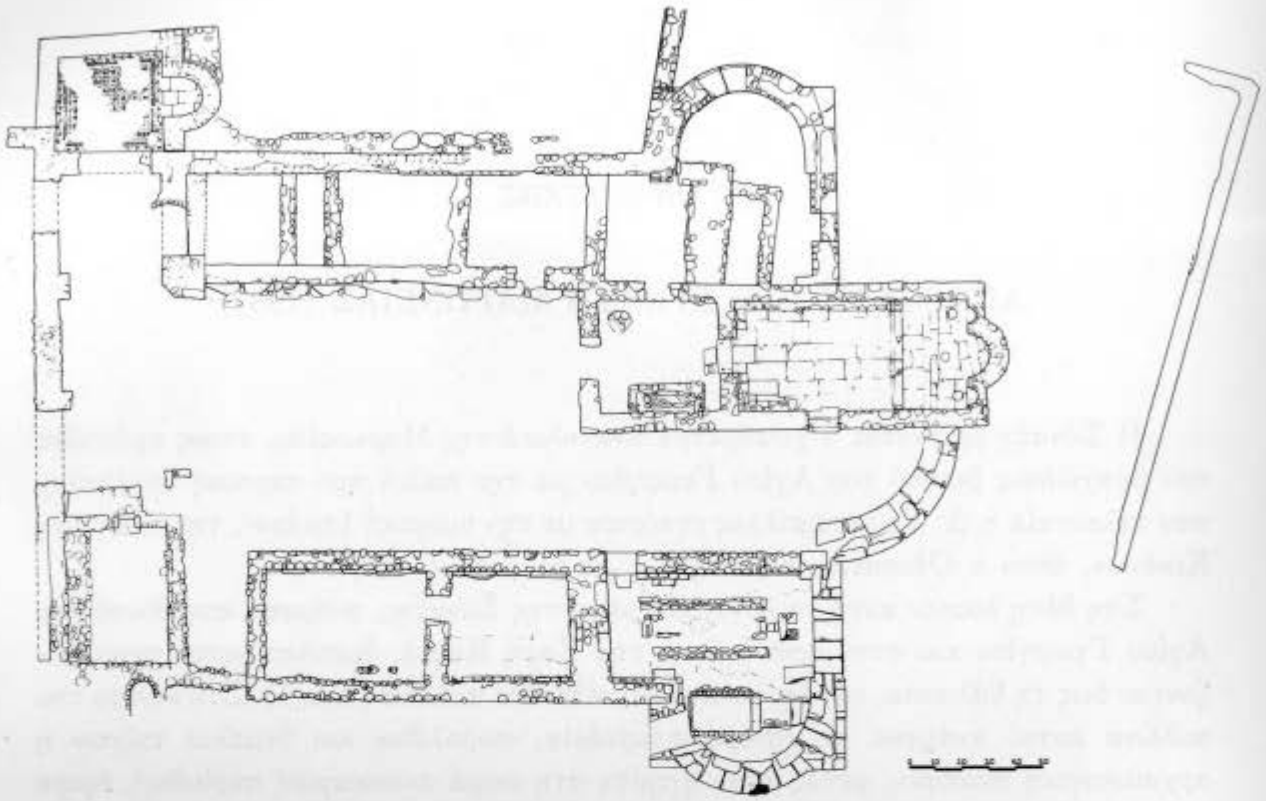

Σχ. 1. Σύναξη Μαρωνείας (1987).

κέντρο συνεχόμενοι σηρικοί τροχοί, πού περιέχουν ρόδακες με σταυροειδή κοσμήματα και στα ενδιάμεσα ισόπλευροι ρόμβοι. Το θέμα περιβάλλεται από πλαίσια, ένα από τα οποία φέρει βαθμιδωτά τρίγωνα στη σειρά και η εξωτερική ταινία βλαστό με κισσόφυλλα[5]. Σκόρπιες πολύχρωμες ψηφίδες, που βρίσκονται μέσα στα χώματα της ανασκαφής δείχνουν ότι όχι μόνον το δάπεδο αλλά και οι τοίχοι της εκκλησίας εκοσμούντο με ψηφιδωτά.

Αν και ο φυσικός βράχος βρίσκεται αμέσως κάτω από το δάπεδο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, όταν φέτος καθαρίσαμε στο νότιο πτερύγιο του εγκαρσίου κλίτους ένα όρυγμα θησαυροθηρών, από τα πεσμένα μέσα σ' αυτόν μάρμαρα, διαπιστώσαμε στη θέση αυτή την ύπαρξη μεγάλου συλημένου καμαροσκεπούς τάφου παλαιοχριστιανικού, με δρόμο και σκαλοπάτια πρόσβασης[6] (Σχ. 3). Τέτοιου είδους τάφοι είναι γνωστοί μόνο σε μεγάλα παλαιοχριστιανικά αστικά κέντρα, όπως η Θεσσαλονίκη, οι Φίλιπποι και η Κωνσταντινούπολη. Με το εύρημα αυτό εξηγείται γιατί βρέ-

5. Πρβλ. Στυλ. Πελεκανίδης-Π. Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, Ι (1974), βασιλική Αγίου Ματθαίου Νάξου, 99, πίν. 67β και βασιλική Α΄ Αγίου Γεωργίου Πέγειας Κύπρου (α΄ μισό 6ου αι.), 151, πίν. 141α.

6. Για τους παλαιοχριστιανικούς τάφους και τις επιτύμβιες επιγραφές στη Θράκη βλ. Ε. Μαρκή, Οι παλαιοχριστιανικοί τάφοι της Θράκης και Γ. Μεϊμάρης, Συλλογή και έκδοση των παλαιοχριστιανικών επιγραφών της Δυτικής Θράκης, Πρακτικά Συμποσίου «Βυζαντινή Θράκη: πρόσωπο και χαρακτήρας», Κομοτηνή 1987 (υπό έκδοση σε προσεχή τόμο του Byzantinische Forschungen).

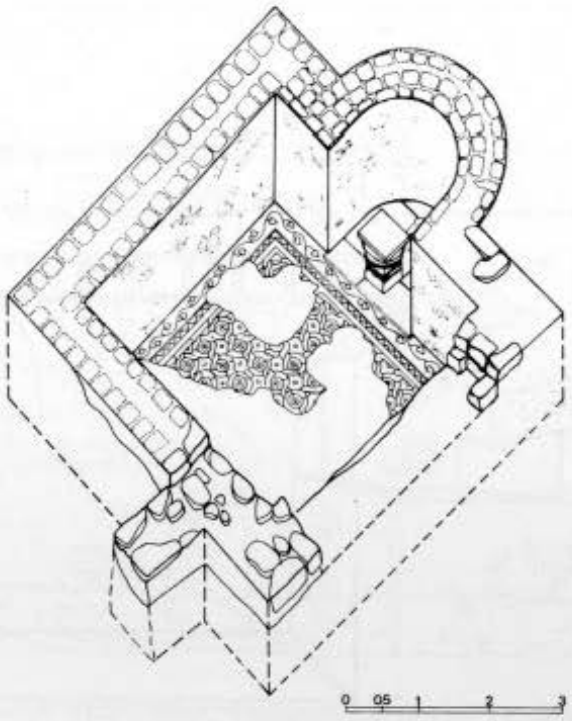

Σχ. 2. Σύναξη Μαρωνείας. Παρεκκλήσι.

θηκε εδώ παλαιοχριστιανική επιτύμβια επιγραφή ΠΑΥΛΟ(Υ) ΚΥΜΗ(ΤΗΡΙΟΝ)[7] (Σχ. 4).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν την τοιχοδομία, το σχήμα της κάτοψης της εκκλησίας, τα θέματα του ψηφιδωτού δαπέδου και ένα νόμισμα Ιουστινιανού Α΄, που βρέθηκε μέσα στο όρυγμα των θησαυροθηρών, νομίζω ότι δε θα απέχω πολύ από την πραγματικότητα αν χρονολογήσω από τώρα την βασιλική στη Σύναξη στο α΄ μισό του 6ου αι.

Ήδη ανέφερα ότι το ανατολικό τμήμα της βασιλικής είναι καμωμένο ολόκληρο με καμπύλα εργασμένα μάρμαρα, πολλά από τα οποία φέρουν ίχνη προηγούμενης χρήσης και τα οποία προέρχονται από κάποιο αρχαιότερο ρωμαϊκό κυκλικό ή κογχωτό κτίριο. Και αυτοί ακόμη οι δύο στυλοβάτες των κιονοστοιχιών της βασιλικής είναι καμωμένοι με μάρμαρα από αρχαιότερο κτίριο. Δεν είναι όμως μόνον αυτό. Μέσα στον ανασκαφικό χώρο έκειτο ακέραιη μαρμάρινη παραστάδα μεγάλου θυρώματος, ύψους 4 μ. (Εικ. 3) και κομμάτι υπερθύρου με πλούσια κυμάτια αδριάνειας εποχής[8]. Επίσης σε μεταγενέστερο βυζαντινό τοιχάριο βρέθηκε χρησιμοποιημένο ως οικοδομικό υλικό μαρμάρινο κομμάτι κανόνα με σταγόνες, του πρώτου εντοπιζόμενου στη Θράκη δωρικού ναού. Τα μεγέθη και η ποικιλία των σκόρπιων αρχιτεκτονικών μελών δείχνουν ότι δεν προέρχονται από ένα μόνον αλλά από διαφορετικά κτίρια. Εάν λοιπόν τα κομμάτια αυτά δεν έχουν μεταφερθεί ως spolia

7. Δεύτερη παλαιοχριστιανική επιτύμβια επιγραφή από τη Σύναξη βρίσκεται στην Αρχαιολογική Συλλογή Μαρωνείας, αρ. 218.

8. Φωτογραφία του βλ. Πεντάζος, ό.π., πίν. 122β και Pallas, ό.π., εικ. 84.

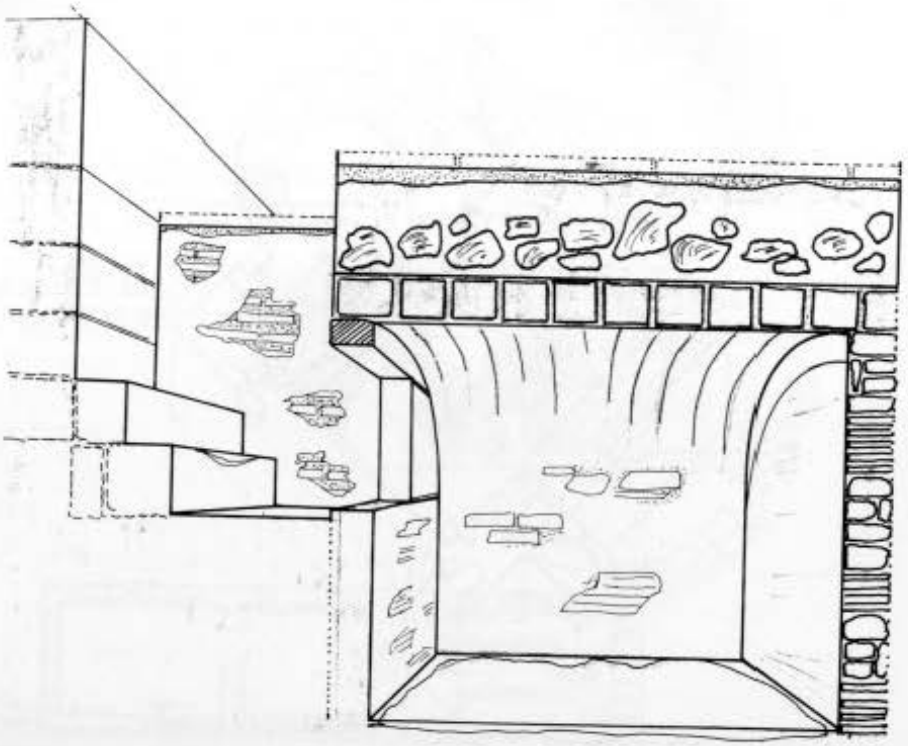

Σχ. 3. Σύναξη Μαρωνείας. Παλαιοχριστιανικός καμαροσκεπής τάφος.

από κάπου μακριά, από τη Μαρώνεια π.χ., υπόθεση που δε φαίνεται πιθανή, τότε θα πρέπει να δεχθούμε πως στη Σύναξη στον 2ο αι. μ. Χ. ιδρύθηκε κάποιο μεγάλο κτιριακό συγκρότημα. Ποιός ο χαρακτήρας του συγκροτήματος αυτού; Ένα κομμάτι μαρμάρινου καταληπτήρα τοίχου «άβατου ιερού», που εντόπισε ο Γ. Μπακαλάκης και ένα δεύτερο από τον ίδιο τοίχο, που βρέθηκε φέτος, τον έκαναν να πιστεύει ότι ένα κενοτάφιο κάποιου ήρωα με ανάλογη ταφική λατρεία υπήρχε στη Σύναξη[9], μη αποκλείοντας την περίπτωση του μυθικού Μάρωνα και τη μεταφορά της λατρείας του στα χρόνια του Αδριανού από την απρόσιτη κορυφή του Αγίου Γεωργίου στην ήμερη ακρογιαλιά της Σύναξης.

Αν λοιπόν δεχθούμε κάποια ηρωολατρεία στη Σύναξη στα ρωμαϊκά χρόνια δεν είναι δύσκολο να ερμηνεύσουμε γιατί μία εκκλησία παλαιοχριστιανική ιδρύθηκε στην ίδια θέση, λαμβάνοντας υπ' όψιν πόσο σύνηθες είναι το φαινόμενο της συνέχειας στους τόπους λατρείας.

Η ζωή στη Σύναξη δε σταμάτησε με την καταστροφή της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας. Πάνω στα ερείπιά της και με οικοδομικό υλικό τις πέτρες, τα σπασμένα τούβλα και κεραμίδια και τα σκόρπια μάρμαρα κτίστηκε ένα μοναστήρι έκτασης ακριβώς όση η παλαιοχριστιανική βασιλική. Επάνω στον δυτικό τοίχο της βασιλικής κτίστηκε ο δυτικός τοίχος της βυζαντινής μονής, με τον πυλώνα στο μέσο που οδηγούσε σε ανοιχτή αυλή, όση το κεντρικό κλίτος της μεγάλης παλαιοχριστιανικής

9. Γ. Μπακαλάκης, Καταληπτήρας από τον Δορίσκο (Έβρου), Τιμητικός τόμος Ν. Μουτσοπούλου (τυπώνεται).

Σχ. 4. Σύναξη Μαρωνείας. Παλαιοχριστιανική επιτύμβια επιγραφή.

εκκλησίας. Στη ΝΔ γωνία δωμάτιο με τζάκι, που χρησίμευε ως «θυρωρείον» ή ως «ξενών» (Εικ. 4: Α). Το βόρειο κλίτος της βασιλικής καταλαμβάνει σειρά δωματίων, κελλιών υποθέτω, που δεν έχουν ακόμη ανασκαφεί. Στο νότιο κλίτος άλλη σειρά δωματίων, τα οποία ανασκάφησαν φέτος και για τα οποία γνωρίζουμε περισσότερα: πρώτα, δίπλα στο «θυρωρείον» υπόστεγο για τη φύλαξη γεωργικών εργαλείων (Εικ. 4: Β) και κατόπιν τρία δωμάτια, από τα οποία το σημαντικότερο ήταν το ανατολικό, που αντιστοιχεί ακριβώς με το νότιο πτερύγιο του εγκαρσίου κλίτους της βασιλικής, χρησιμοποιεί μάλιστα και ως εξωτερικό τοίχο του τον καμωμένο με τους μαρμάρινους δόμους τοίχο της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας. Στο δάπεδο του δωματίου αυτού σώθηκαν ίχνη κτιστής βάσης επιμήκους τράπεζας και παράλληλα προς αυτή βάσεις κτιστών θρανίων· στην κορυφή της τράπεζας κτιστός με spolia ο θρόνος του ηγουμένου (Εικ. 5). Η αίθουσα φέρει, όπως όλες οι μοναστηριακές τράπεζες, αψίδα, που εδώ δεν είναι άλλη από τη νότια αψίδα του εγκάρσιου κλίτους της βασιλικής. Μέσα στον ημικυκλικό χώρο της αψίδας αυτής βρέθηκε ο παλαιοχριστιανικός τάφος και το όρυγμα των θησαυροθηρών, οι οποίοι θα κατάστρεψαν οποιαδήποτε κατασκευή της βυζαντινής τράπεζας υπήρχε στο σημείο αυτό. Έχοντας αναγνωρίσει λοιπόν την τράπεζα του μοναστηριού είναι εύκολο να διακρίνουμε στα δύο διπλανά δωμάτια χρήσεις μαγειρείου και οψοφυλακείου, διάρθρωση γνωστή και από άλλα βυζαντινά μοναστήρια[10] (Εικ. 4: Γ, Δ). Απέναντι από την είσοδο της τράπεζας και στο βάθος της υπαίθριας αυλής υπάρχει το καθολικό της μονής, απλού αρχιτεκτονικού τύπου μονόχωρος επιμήκης ναός με νάρθηκα, όπου

10. Α. Ορλάνδος, Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική, ²(1958) 43-60.

βρέθηκε φέτος κτιστός τάφος κάποιου ηγουμένου[11] (Εικ. 5). Ο ναός απολήγει στα ανατολικά σε προεξέχουσα ημικυκλική αψίδα και σε δύο μικρές κόγχες πρόθεσης και διακονικού, ανοιγμένες στο πάχος του ανατολικού τοίχου. Παρόμοια κόγχη στο μέσον περίπου του νότιου τοίχου χρησίμευε για την εναπόθεση της εικόνας του Αγίου ή της εορτής στην οποία ετιμάτο η εκκλησία. Το δάπεδο του ναού είναι στρωμένο με μάρμαρα από αρχαιότερα κτίρια σε β΄ χρήση. Το δάπεδο του ιερού βήματος είναι ελαφρώς υπερυψωμένο. Στο στυλοβάτη του τέμπλου υπάρχουν εγκοπές για την πάκτωση τεσσάρων μαρμαρίνων κιονίσκων, οι οποίοι δε βρέθηκαν. Τα δύο όμως μαρμάρινα θωράκια του τέμπλου (Εικ. 7-8) που βρέθηκαν, επιτρέπουν να χρονολογήσουμε την ίδρυση του καθολικού και της μονής κατά συνέπεια στα μεσοβυζαντινά χρόνια. Περισσότερο συγκεκριμένες πληροφορίες για τη χρονολογία μας δίνουν τα όστρακα, και συγκεκριμένα αυτά με τον λευκό πηλό, από τα οποία τα πρωϊμότερα, που βρέθηκαν στη Σύναξη χρονολογούνται στον 9ο αι. Με βάση όμως τα ευρήματα στο σύνολό τους μια φάση του συγκροτήματος στον 12ο αι. είναι πολύ πιθανή. Η μονή δεν επέζησε στα παλαιολόγεια χρόνια, η ανάμνησή τους όμως έφθασε ως τις μέρες μας μέσα από τις παραδόσεις των Μαρωνιτών και μέσα από το σημαδιακό τοπωνύμιο της Σύναξης[12].

Χαράλαμπος Μπακιρτζής

Καβάλα,
Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

11. Για τις μονόχωρες εκκλησίες στη Θράκη βλ. Ch. Bakirtzis, Early Christian and Byzantine W. Thrace, Πρακτικά Συμποσίου «Βυζαντινή Θράκη: πρόσωπο και χαρακτήρας», Κομοτηνή 1987 (τυπώνεται σε προσεχή τόμο του Byzantinische Forschungen).

12. Ο Μ. Μελίρρυτος, Περιγραφή ιστορική και γεωγραφική υπ' εκκλησιαστικήν έποψιν της θεοσώστου επαρχίας Μαρωνείας (1871) β΄ έκδοση: Θρακική Επετηρίδα 1, 1980, 68, επιμέλεια Δ. Βασιλειάδη, και σε ανεξάρτητο τεύχος, έκδοση Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, 1980, αναφέρεται στη Σύναξη και στις παραδόσεις των Μαρωνιτών.

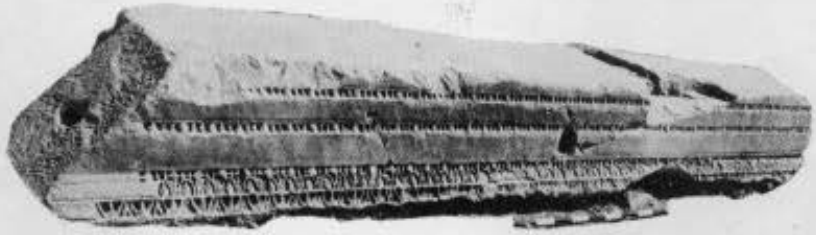

1. Σύναξη Μαρωνείας. Άποψη. Α = ανασκαφικός χώρος, Β = όρμος, Γ = σκόπελοι με την επωνυμία «Του καλόγερου η πλάκα». 2. Α = νάρθηκας καθολικού, Β = αυλή, Γ = τράπεζα και νότιο πτερύγιο εγκαρσίου κλίτους βασιλικής. 3. Παραστάδα θυρώματος, 2ος αι. μ.Χ. 4. Ερείπια βυζαντινής μονής. Νότια πτέρυγα. Α = θυρωρείον ή ξενών, Β = υπόστεγο γεωργικών εργαλείων, Γ = οψοφυλάκειον, Δ = μαγειρείον.

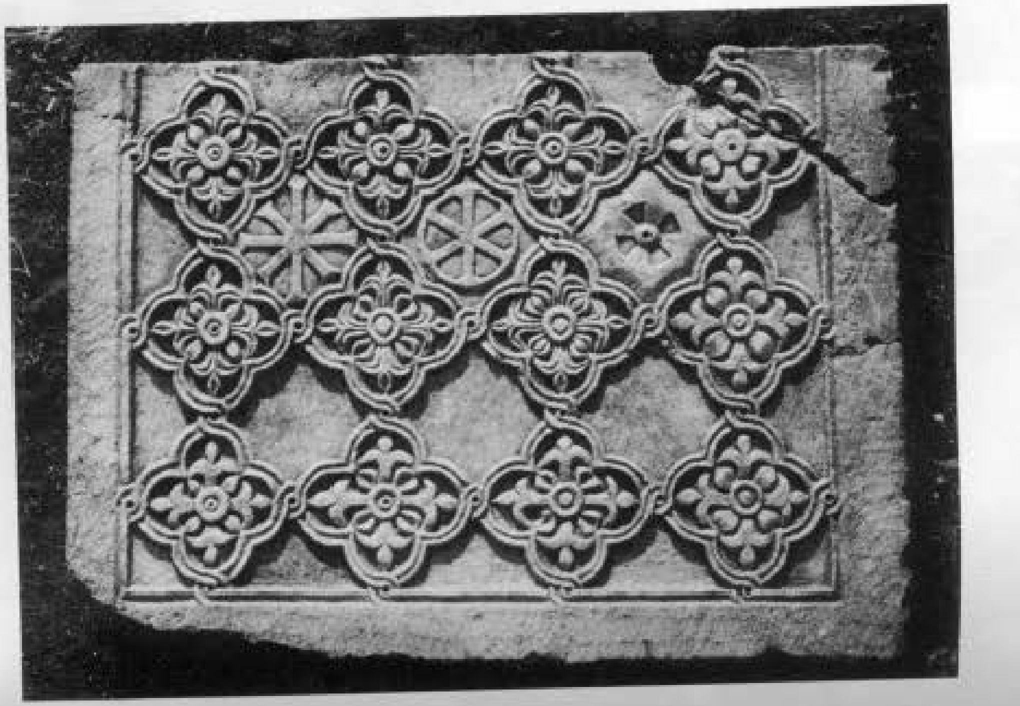

6. Καθολικό βυζαντινής μονής. 7, 8. Θωράκια μεσοβυζαντινών χρόνων.